

2 СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАПОВІДНОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЯХ ТА ОБ'ЄКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ.

1. Система громадського екологічного контролю.
2. Здійснення контролю у галузі охорони атмосферного повітря.
3. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.

1. Система громадського екологічного контролю.

Громадський екологічний контроль – вид екологічного контролю, який здійснюють громадські інспектори з охорони довкілля, громадські організації та окремі громадяни, зацікавлені в безпечному стані навколишнього природного середовища, з метою перевірки дотримання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, державними органами, їх посадовими особами, а також громадянами, вимог природоохоронного законодавства.

Поняття громадський екологічний контроль може тлумачитися у вузькому значенні, тобто як контроль за дотриманням екологічного законодавства, що здійснюється громадськими інспекторами з охорони довкілля в межах своєї компетентності. У концепцію поняття громадського екологічного контролю в широкому значенні вписується весь комплекс участі громадськості й громади в розв'язанні екологічних проблем, перш за все, контроль, що здійснюється громадськими організаціями природоохоронного спрямування з використанням такого інструментарію, як референдум, звернення, громадські обговорення, загальні збори громадян за місцем проживання, участь у проведенні оцінки впливу на довкілля тощо.

Мета громадського екологічного контролю – забезпечення безпечного стану навколишнього природного середовища.

Цей вид діяльності врегульований правовими нормами щодо перевірки дотримання державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними і юридичними особами вимог екологічного законодавства.

Об'єктом громадського екологічного контролю є дії та бездіяльність підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, державних органів, їх посадових осіб, а також громадян, які впливають або можуть вплинути в майбутньому на стан навколишнього природного середовища.

Суб'єктами громадського екологічного контролю є, насамперед, громадські інспектори з охорони довкілля, громадські організації, окремі громадяни чи їх групи, зацікавлені в забезпеченні безпечного та якісного стану навколишнього природного середовища.

Громадський екологічний контроль, як передбачено в ст. 36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», здійснюється громадськими

інспекторами з охорони довкілля, статус яких визначений «Положенням про громадських інспекторів з охорони довкілля» (затверджено наказом Мінприроди України від 27.02.2002 № 88, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.03.2002 за № 276/6564).

Залежно від суб'єкта, громадський екологічний контроль може бути поділений на такі основні види:

- 1) контроль, який здійснюють громадські інспектори з охорони довкілля;
- 2) контроль, який здійснюють громадські екологічні організації.

Залежно від об'єкта, громадський екологічний контроль може здійснюватися у галузі використання та охорони:

1. земель;
2. вод;
3. атмосферного повітря;
4. рослинного та тваринного світу;
5. об'єктів природно-заповідного фонду;
6. поводження з відходами, небезпечними речовинами тощо.

Громадська екологічний контроль (інспектування) може здійснюватися у вигляді:

- 1) планових, тимчасових перевірок та цільових рейдів;
- 2) тимчасових чи постійних колективів екологічного контролю;
- 3) еколого-громадських та еколого-інспекторських громадських формувань;
- 4) участі в перевірях, що здійснюють органи Державної екологічної інспекції;
- 5) екстрених перевірок у випадках отримання інформації про тяжкі порушення природоохоронного законодавства, аварії або надзвичайні екологічні ситуації;
- 6) виступів у засобах масової інформації;
- 7) письмових зауважень, пропозицій та рекомендацій, які направляються до органів Державної екологічної інспекції.

Кожний громадський інспектор закріплюється за відповідним підрозділом органу Держкоінспекції (відділом, сектором тощо) або за державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища, сфера діяльності яких збігається з напрямком природоохоронної діяльності громадського інспектора (охорона біоресурсів, поводження з відходами, охорона земельних ресурсів та ін.).

Керівник підрозділу (державний інспектор), за яким закріплений громадський інспектор, повинен:

1. надавати громадському інспектору практичну і методичну допомогу з питань здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів;
2. координувати діяльність громадського інспектора;

3. **проводити** з ним навчання, ознайомлювати з новими законодавчими та нормативними документами, які регулюють здійснення громадського контролю;
4. **залучати** його до участі в перевірках, які збігаються з напрямком природоохоронної діяльності громадського інспектора;
5. **оформляти**, за підписом керівника відповідного органу Держекоінспекції чи його заступника, направлення для громадського інспектора на проведення рейдів та перевірок;
6. **приймати та аналізувати** щоквартальні та щорічні звіти громадських інспекторів з охорони довкілля;
7. **вносити** подання про продовження терміну виконання роботи громадського інспектора з охорони довкілля.

У випадку, якщо державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища, за яким закріплений громадський інспектор, більше не працює в Держекоінспекції, для подальшого здійснення своєї діяльності необхідно звернутися до Держекоінспекції для закріплення до іншого відповідного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища. Невиконання такої дії унеможливило роботу громадського інспектора з охорони довкілля.

Громадські інспектори з охорони довкілля мають право самостійно складати протоколи на громадян, а також можуть складати протоколи на посадових осіб, якщо відповідно до ст. 5. «Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля» спільно з працівниками органів Держекоінспекції беруть участь у проведенні перевірок додержання природоохоронного законодавства підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності. На підставі протоколу вирішується питання про застосування заходів впливу. Під час складання протоколу необхідно звернути особливу увагу на точність визначення виду порушення, його причин і наслідків, а також кваліфікування виявленого порушення відповідно до статей природоохоронного законодавства.

Протокол підписується громадським інспектором, який його склав, правопорушником, особами, що брали участь у виявленні порушення, а за наявності свідків протокол підписується й ними. У разі відмови особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу в ньому робиться відповідний запис про це. Особа, яка вчинила правопорушення, має право додати до протоколу пояснення й зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви своєї відмови від підписання. Після цього громадський інспектор подає протокол відповідному органу Держекоінспекції для притягнення винних до відповідальності. Органи (посадові особи), уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення згідно зі ст. 213 КУпАП (Кодексу України про адміністративні правопорушення), – це:

- 1) адміністративні комісії при виконавчих комітетах селищних, сільських, міських рад;
- 2) виконавчі комітети селищних, сільських, міських рад;
- 3) районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді);

- 4) органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші органи (посадові особи), уповноваженими на те КУпАП.

Громадський інспектор не має права затримувати осіб, що вчинили адміністративне правопорушення. Відповідно до ст. 263 КупАП загальний строк адміністративного затримання особи-правопорушника становить не більше 3 годин.

Самостійно здійснюючи заходи з екологічного контролю, громадський інспектор з охорони довкілля для фіксування правопорушення може скласти акт про порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища у довільній формі.

За своєю суттю акт повинен бути відображенням стану впливу об'єкта на навколишнє природне середовище.

У вступній частині акту наводяться місце й дата його складання, поштова адреса, паспортні дані для фізичних осіб. У констатуючій частині у стислій формі викладаються результати перевірки об'єкта. Викладений матеріал повинен підкріплюватися кількісними показниками. Фото- та відеоматеріали, результати аналізів і т. інше за необхідності додаються до акту.

Акт передається до органів внутрішніх справ або органів Держекоінспекції для притягнення правопорушників до відповідальності. Під час участі разом з державними інспекторами у проведенні планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, громадський інспектор може допомагати державному інспектору скласти Акт про перевірку. Форма Акта затверджена Наказом Мінприроди України від 09.08.2017 № 303, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.10.2017 № 1289/31157.

З метою координації роботи громадських інспекторів та підтримання контактів з екологічними (природоохоронними) організаціями, залучення громадськості до розроблення та виконання заходів з охорони навколишнього природного середовища при органах Держекоінспекції та при екологічних (природоохоронних) організаціях можуть створюватися на громадських засадах штаби громадських інспекторів. Діяльність штабу громадських інспекторів регулюється «Положенням про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля», що затверджується головним державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища відповідної території. Основні пункти цього положення регламентують:

- 1) загальні положення;
- 2) мету створення штабів;
- 3) порядок створення штабів;
- 4) організацію діяльності штабів;
- 5) координацію діяльності штабів;
- 6) повноваження штабів;
- 7) обов'язки штабів;
- 8) розформування штабів.

Право на доступ до екологічної інформації є невід'ємною передумовою розвитку інституту громадського екологічного контролю. Отже, громадський екологічний контроль тісно пов'язаний з правом громадян на отримання екологічної інформації та на участь у прийнятті екологічно важливих рішень.

2. Здійснення контролю у галузі охорони атмосферного повітря.

Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища.

Перевірка пересувних джерел забруднення атмосферного повітря передбачає застосування інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів автомобілів. Алгоритм методики визначення вмісту оксиду вуглецю та вуглеводнів для автомобілів з карбюраторним двигуном передбачає наступну послідовність дій:

- 1) встановити важіль перемикачів коробки передач у нейтральне положення;
- 2) загальмувати автомобіль стоянковим гальмом;
- 3) заглушити двигун (якщо працює);
- 4) відкрити капот автомобіля;
- 5) підключити тахометр (прилад, що вимірює оберти колінчастого валу);
- 6) встановити пробовідбірний зонд газоаналізатора у випускну трубу автомобіля на глибину 300 мм від зрізу (при косому зрізі випуклої труби глибина відраховується від короткої крайки зрізу);
- 7) повністю відкрити повітряну заслінку карбюратора;
- 8) запустити двигун;
- 9) частоту обертання валу двигуна – довести до підвищеної і працювати в цьому режимі не менше 15 секунд;
- 10) встановити мінімальну частоту обертання валу двигуна і не раніше ніж через 20 секунд, провести вимірювання вмісту оксиду вуглецю й вуглеводнів;
- 11) встановити підвищену частоту обертання валу двигуна і не раніше ніж через 30 секунд виміряти вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- 12) при наявності в автомобілі розгалужених випускних систем вимірювання слід проводити в кожній з них. Критерієм оцінки слугують максимальні значення вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів (табл. 1).

Таблиця 1 – Гранично допустимий вміст оксиду вуглецю та вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів, не обладнаних нейтралізаторами.

Частота оберту двигуна	Гранично допустимий вміст оксиду вуглецю об'ємна частка, %	Гранично допустимий вміст вуглеводнів (об'ємна частка, 1/млн частки бінарної газової суміші) для двигунів з кількістю циліндрів	
		До 4-х	Понад 4
Бензин			
Мінімальна	3,5	1200	3000
Підвищена	2,0	600	1000
Газ природний			

Мінімальна	1,5	600	1800
Підвищена	1,0	300	600
Газ нафтовий			
Мінімальна	3,5	1200	2500
Підвищена	1,5	600	1000

Методика проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів. Димність відпрацьованих газів автомобілів визначається у двох режимах:

1. Вільного прискорення (розгін двигуна на холостому ходу від мінімальної до максимальної частоти обертання);
2. Максимальної частоти обертання (частота обертання валу двигуна на холостому ходу за повністю натиснутої педалі подання палива).

Алгоритм застосування методики визначення вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів для автомобілів з дизельним двигуном передбачає виконання наступних дій:

1. прилад слід підключати до випускної системи автомобіля і натисканням педалі подавання пального встановити максимальну частоту обертання валу дизеля. Тривалість роботи в цьому режимі повинна забезпечувати температуру відпрацьованих газів, які входять у прилад, що відповідає вимогам інструкції з експлуатації приладу. Після цього відпустити педаль. Вимірювання на режимі вільного прискорення слід проводити за 10-разового повторювання циклу частоти обертання валу дизеля від мінімальної до максимальної швидкості, але плавним натисканням педалі подання палива до упору з інтервалом не більше за 15 с. Вимірювання показників слід проводити при останніх 4 циклах за максимальним відхиленням стрілки приладу;
2. за результат вимірювань димності приймають середнє арифметичне значення за чотирма циклами роботи двигуна (різною силою натискання педалі подачі пального). Вимірювання вважають достовірними якщо різниця в показниках димності останніх чотирьох циклів не перевищує 6 одиниць вимірювання за шкалою приладу;
3. місце для проведення контролю повинне мати природну або примусову (для закритих) вентиляцію;
4. держекоінспектору категорично забороняється здійснювати запуск двигуна і керувати автомобілем;
5. фіксація результатів дослідження в протоколі встановленої форми.

Гранично-допустимі показники рівня димності, які не можуть бути перевищеними, вказано у таблиці 2.

Таблиця 2 – Вимоги щодо показників рівня димності у відпрацьованих газах двигунів.

Режим вимірювання димності	Димність, %
Вільне прискорення дизельного двигуна (без наддування)	40
З наддувом	50
Максимальна частота обертання	15

Кількість автомобілів, що підлягають контролю, повинна становити не менше: 30% – для підприємств із кількістю автомобілів до 100 одиниць, 20% – для підприємств із кількістю автомобілів до 500 одиниць, 10% – для підприємств із кількістю автомобілів більше 500 одиниць.

Представники органів Державної екологічної інспекції за участю інших спеціально уповноважених державних органів і громадських об'єднань в галузі охорони навколишнього природного середовища приймають участь у проведенні операції «Чисте повітря».

Головним завданням операції «Чисте повітря» є зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів. На період проведення операції «Чисте повітря» органами Державної екологічної інспекції розробляється план її проведення, який погоджується із зацікавленими органами, які беруть у ній участь.

Відповідно до плану проведення операції необхідно:

1. **здійснити** перевірки організації роботи, яка проводиться власниками автотранспорту, станціями технічного обслуговування, для зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автомобільного транспорту;
2. **перевірити** наявність на підприємствах контрольно-регулювальних пунктів, їх забезпеченість засобами контролю токсичності та димності відпрацьованих газів, організацію їх ремонту, державних повірок, а також ефективність використання й професійну підготовку обслуговуючого персоналу;
3. **перевірити** автотранспортні засоби, які належать державним, громадським, іншим організаціям та індивідуальним власникам, на відповідність нормативам державних стандартів щодо токсичності відпрацьованих газів двигунів автомобілів;
4. **у разі наявності** недоліків у роботі автогосподарств щодо охорони атмосферного повітря, їх керівництву видати приписи на усунення виявлених під час перевірок недоліків і забезпечення дотримання вимог державних стандартів за токсичністю та димністю відпрацьованих газів двигунів;
5. **провести**, із залученням засобів масової інформації, просвітницьку роботу серед населення про необхідність боротьби за зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів та передовий досвід повітряноохоронної роботи підприємств.

Операція «Чисте повітря» проводиться щорічно в два етапи – навесні й восени. За рішенням місцевих органів влади регіональні операції «Чисте повітря» можуть проводитись і в інші визначені ними строки.

Кількість та склад груп, які беруть участь в операції, затверджується органами Державної екологічної інспекції та іншими (ДППСУ). До складу груп, які формуються для проведення операції, можуть залучатися представники підприємств, установ та організація за узгодженням із їх керівництвом.

Під час проведення операції «Чисте повітря», відповідно до її плану, перевірками охоплюються підприємства, що експлуатують автотранспорт або виконують його технічне обслуговування чи ремонт, незалежно від форм власності, а також проводяться вибіркові перевірки транспортних засобів у процесі експлуатації на дорогах.

Проведення інструментального контролю токсичності та димності відпрацьованих газів автомобілів забезпечується як приладами контролюючих органів, так і організацій, що перевіряються.

Перевірка повітряноохоронної діяльності автопідприємств, станції технічного обслуговування, а також автомобілів на автодорогах здійснюється згідно з вимогами державних стандартів та інших нормативних документів.

За результатами перевірки станцій технічного обслуговування автомобілів автотранспортних підприємств та автогосподарств складається акт перевірки виконання вимог природоохоронного законодавства.

За виявленими недоліками видаються приписи на їх усунення, до винних вживаються передбачені законодавством заходи адміністративного впливу.

Результати проведення операції узагальнюються та аналізуються. По виявлених недоліках з питань дотримання природоохоронного законодавства в регіоні інформуються місцеві органи державної виконавчої влади. Матеріали і пропозиції з питань оздоровлення повітряного басейну направляються до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

3. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.

Головною метою державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду є забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами і відомствами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, видів господарської діяльності та відомчого підпорядкування, громадянами, а також іноземними юридичними і фізичними особами вимог чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд України. Метою державного контролю є також попередження, виявлення та припинення фактів порушення вимог чинного законодавства щодо дотримання заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зон, притягнення винних до відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди.

Державний контроль за станом, охороною, збереженням, відтворенням та раціональним використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду та природних ресурсів у їх межах здійснюється Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля), його органами та іншими спеціально уповноваженими державними органами.

Органи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України здійснюють державний контроль за:

- 1) дотриманням вимог збереження заповідних територій та об'єктів землевласниками і землекористувачами;
- 2) наявністю нормативно-правової, проектної та облікової документації, їх відповідністю вимогам чинного законодавства, своєчасним внесенням до них поточних змін;
- 3) дотриманням вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- 4) дотриманням вимог відтворення заповідних територій та об'єктів, а також використанням природних ресурсів в їх межах;
- 5) виконанням запроектованих господарських заходів щодо збереження, охорони, відтворення та використання природно-заповідного фонду;
- 6) виконанням планів (завдань) науково-дослідних робіт;
- 7) дотриманням чинного законодавства щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами;
- 8) збереженням і раціональним використанням зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних територій та об'єктів;
- 9) зміною меж та відведенням земельних ділянок заповідних територій та об'єктів для інших потреб;
- 10) організацією та діяльністю служб охорони заповідних установ, а також землевласників і землекористувачів, у віданні яких знаходяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, оголошені без вилучення земельних ділянок;
- 11) достовірністю та якістю статистичної звітності, додержанням установлених правил ведення обліку земель, лісів та державного кадастру природно-заповідного фонду.

Державна екологічна інспекція України забезпечує:

1. додержання режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
2. наявність лімітів і дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду та дотримання їх обсягів, відтворення природних ресурсів на територіях природно-заповідного фонду;

Планування, організація, проведення державного контролю.

Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та їх охоронних зонах здійснюється згідно календарного плану перевірок, який є складовою частиною річного, (піврічного, квартального) плану робіт інспекційних підрозділів. Періодичність перевірок залежить від екологічних ситуацій, що складаються на конкретних заповідних територіях чи об'єктах.

Перевірки проводяться згідно із завданнями керівництва державного органу спеціально уповноваженого щодо здійснення державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища, заповідної справи.

Залежно від кола питань, які вивчаються, перевірки поділяються на комплексні, повні, цільові та оперативні (спеціальні).

В ході підготовки до перевірки заповідних територій та об'єктів інспектор повинен ознайомитись з наступними документами:

1. постановами і рішеннями законодавчої та виконавчої влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Міндовкілля України з питань заповідної справи;
2. документами попередніх перевірок і заходами, вжитими землевласниками та землекористувачами щодо усунення виявлених недоліків і порушень;
3. листуванням, що стосується заповідних територій та об'єктів, які підлягають перевірці.

На місці перевірки інспектор зобов'язаний відрекомендуватися керівництву заповідної установи чи підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебуває заповідна територія чи об'єкт і пояснити мету, завдання й обсяги перевірки. Перевірка здійснюється обов'язково в присутності керівника заповідної установи, або підприємства, організації, у межах яких організовані (оголошені) території чи об'єкти природно-заповідного фонду без вилучення з господарського використання земельних та інших угідь, або призначеного ним відповідального представника.

Державний контроль за дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачає проведення документальних і натурних перевірок.

Здійснення документальної перевірки.

Документальна перевірка встановлює наявність в адміністрації заповідних територій та об'єктів, а також інших землевласників і землекористувачів, під охороною яких перебуває природно-заповідний фонд, відповідної документації, розробленої, оформленої та затвердженої згідно з чинним законодавством. Склад документації визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих і нормативних документів з урахуванням категорії і цільового призначення конкретних територій та об'єктів природно-заповідного фонду і включає:

А) природні заповідники (природні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ,

що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки):

- 1) рішення про створення;
- 2) положення про природний заповідник;
- 3) проект організації території й охорони природних комплексів;
- 4) державний акт на право постійного користування землею;
- 5) кадастрова документація;
- 6) літопис природи;
- 7) документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- 8) положення про охоронну зону;
- 9) планово-картографічні матеріали.

Б) біосферні заповідники (біосферні заповідники – природоохоронні, науково-дослідні установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічних моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів. Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників, національних парків з включенням до їх складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель і належать до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників) :

- 1) рішення про створення;
- 2) положення про біосферний заповідник;
- 3) проект організації території та охорони природних комплексів;
- 4) державний акт на право постійного користування землею;
- 5) охоронні зобов'язання землекористувачів (на заповідні території та об'єкти, які створені на землях, включених до складу заповідника без вилучення їх у землевласників і землекористувачів);
- 6) літопис природи;
- 7) кадастрова документація;
- 8) документи на право використання природних ресурсів;
- 9) достовірність звітних і облікових показників;
- 10) планово-картографічні матеріали.

В) національні природні та регіональні ландшафтні парки (національні природні парки – це природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну функцію. Національні природні парки виконують такі основні завдання:

- 1) збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- 2) створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах;

3) проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання;

4) проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

На відміну від заповідників, вся або більша частина площі національного природного парку відкрита для регулярного відвідування; регіональні ландшафтні парки – природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення):

- 1) рішення про створення;
- 2) положення про національний природний (регіональний ландшафтний) парк;
- 3) проект організації території національного природного (регіонального ландшафтного) парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів, об'єктів;
- 4) державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи, створені із наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів);
- 5) охоронні зобов'язання землекористувачів;
- 6) літопис природи (національні природні парки);
- 7) кадастрова документація,
- 8) документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- 9) положення про охоронну зону;
- 10) планово-картографічні матеріали;

Г) ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки (ботанічні сади – території, призначені для вирощування, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах різних рослинних організмів та їх угруповань. У ботанічних садах зберігаються колекції живих рослин, проводиться наукова, навчальна та просвітня робота, створюється насінневий фонд. Ботанічні сади є науково-дослідними природоохоронними установами і можуть мати статус загальнодержавних або місцевого значення; дендрологічні парки (дендрарії, арборетуми) – колекції дерев та чагарників, що вирощуються у відкритому ґрунті. Дендрологічні парки є науково-дослідними природоохоронними установами і можуть мати статус загальнодержавних або місцевого значення. Дендропарк може бути самостійним або входити до складу ботанічного саду. Рослини розміщуються за систематичним, географічним, екологічним, декоративним чи іншими принципами. В Україні найбагатші колекції дерев і чагарників зібрано в дендропарку Національного ботанічного саду НАН України, в дендропарках «Олександрія», Софіївка» в Умані, «Великі Боковеньки», «Тростянець»; зоологічні парки (зоопарки) – природоохоронні культурно-освітні та науково-дослідні установи загальнодержавного значення, де утримуються, експонуються, вивчаються, розводяться у неволі дикі, екзотичні та свійські тварини.

Основне завдання зоопарків полягає в поширенні науково-природничих знань та пропаганді ідей охорони природи):

- 1) рішення про створення;
- 2) положення про заповідний об'єкт;
- 3) проект організації території;
- 4) державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- 5) кадастрова документація;
- 6) документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- 7) планово-картографічні матеріали.

Д) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – найбільш визначені та цінні зразки паркового будівництва, які виділяються з метою їх охорони та використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних і оздоровчих цілях. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – природоохоронними рекреаційними установами загальнодержавного значення):

- 1) рішення про створення;
- 2) проект утримання та реконструкції;
- 3) державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- 4) охоронні зобов'язання землекористувачів (що не мають статусу юридичної особи);
- 5) кадастрова документація;
- 6) документ на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- 7) планово-картографічні матеріали.

Е) Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища (заказники – природоохоронні науково-дослідні установи загальнодержавного чи місцевого значення, що уявляють собою природні території (акваторії), в межах яких (постійно чи тимчасово) заборонені окремі види і форми господарської діяльності з метою забезпечення охорони видів тварин, рослин, загального характеру місцевості. Заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загально-зоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загально-геологічні, палеонтологічні та карстово-спеліологічні; пам'ятки природи – природоохоронні, культурно-освітні унікальні природні об'єкти (установи) загальнодержавного чи місцевого значення невеликі за територією (геологічне оголення, дуже старе дерево, екзотична група рослин, незвичайний водоспад, джерело, скеля з їхнім безпосереднім оточенням), що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення; заповідні урочища – природоохоронні, культурно-освітні, науково-дослідні об'єкти (установи) загальнодержавного чи місцевого значення (гай, озеро, ділянка долини, степу чи узбережжя та ін.), що займають проміжне положення між

заповідниками та пам'ятками природи і має важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення) :

- 1) рішення про створення;
- 2) положення про заповідну територію (для заказників);
- 3) охоронні зобов'язання землекористувачів;
- 4) кадастрова документація;
- 5) документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- б) планово-картографічні матеріали.

Документи детально вивчаються, аналізуються, встановлюється відповідність їх змісту, оформлення та затвердження відповідно до вимог чинного законодавства.

В ході документальної перевірки здійснюється детальний аналіз виконання запланованих господарських заходів, відповідність їх призначення та виконання згідно до проектних матеріалів. Аналізуються звіти, облікові та інші документи про стан, охорону, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів і природних ресурсів в їх межах. Перевіряється реєстрація порушень природоохоронного законодавства, вжиття заходів щодо їх усунення, відшкодування заподіяної шкоди та притягання винних до відповідальності. За результатами проведених раніше перевірок контролюється виконання приписів, рекомендацій та інших вимог контролюючих органів щодо дотримання чинного законодавства про природно-заповідний фонд України.

Документальна перевірка передбачає також контроль за наявністю наказів підприємств, установ і організацій про закріплення за конкретними посадовими особами обов'язків по охороні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які оголошені без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів.

Документальна перевірка наукової діяльності передбачає контроль за дотриманням вимог чинного законодавства при використанні заповідних територій та об'єктів в науково-дослідних цілях, а саме за:

1. виконанням тематики наукових досліджень, їх актуальністю і необхідністю для даної заповідної території чи об'єкта;
2. встановленням лімітів та одержання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях;
3. наявністю єдиних програм і планів науково-дослідних робіт або спеціальних угод між адміністраціями територій об'єктів природно-заповідного фонду (з органами, в підпорядкуванні яких вони перебувають – при відсутності адміністрації) і заінтересованими науковими установами, організаціями, навчальними закладами при проведенні ними наукових досліджень і навчально-виховної роботи;
4. наявністю документів про узгодження і затвердження тематики наукових досліджень;
5. призначення відповідними наказами відповідальних по кожній конкретній науковій темі;

6. оформленням договорів на проведення науково-дослідних робіт та дотриманням установлених строків їх виконання згідно затверджених календарних планів;
7. наявністю затверджених щорічних звітів про науково-дослідні роботи;
8. завданням та порядком діяльності наукових та науково-технічних рад згідно положення про них;
9. станом ведення літописів природи біосферних і природних заповідників та національних природних парків, їх відповідністю затвердженим програмам;
10. здійсненням координації проведення наукових досліджень на територіях регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у регіоні.